1. જીવન અંજલિ થાજો !

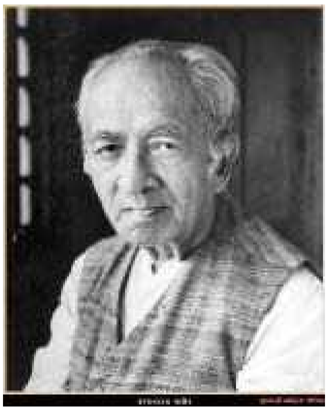

કરસનદાસ માણેક

જન્મ : ઈ.સ. ૧૯૦૧ મૃત્યુ : ઈ.સ. ૧૯૭૮

કરસનદાસ નરસિંહભાઈ માણેકનો જન્મ કરાંચી-હાલ પાકિસ્તાનમાં થયો હતો. તેમનું વતન જામનગર જિલ્લાનું હડીયાણા ગામ હતું. 'હરિના લોચનિયાં' અને 'માલિની' એમના જાણીતા કાવ્યો છે.

આ ગીત-કાવ્યમાં પોતાનું અમૂલ્ય જીવન અન્યને ઉપયોગી થાય તેવી કવિ પ્રભુ પાસે પ્રાર્થના કરે છે. તેમની એવી ઈચ્છા છે કે હું હંમેશા દીનદુખિયાને મદદરૂપ બનું અને જગતના ઝેર એટલે કે મુશ્કેલીઓ સહન કરીને બદલામાં અમૃત જેવું ઉપયોગીપણું આપું. આ કામ કરતા પહેલાં દરેક ક્ષણે અને દરેક શ્વાસે ઈશ્વરને હું યાદ કરું. કોઈપણ મુશ્કેલી આવે છતાં શ્રદ્ધાનો દીપ હંમેશા પ્રજ્વલિત રહે.

આ પદ્ય સાહિત્યમાં ભજન પ્રકારની કવિતા છે. પદ્ય સાહિત્યમાં પદ, પ્રાર્થના, ગીત, ભજન વગેરે ગીતના જૂના પ્રકારો છે. આ કાવ્ય ભજનના ઢાળમાં રચાયેલું કાવ્ય છે. મધ્યકાલીન સાહિત્ય મુખ્યત્વે ધર્મના રંગથી રંગાયેલું સાહિત્ય કહેવાયું છે. તેમાં મીરાંબાઈ અને આદિકવિ નરસિંહ મહેતા જેવાં કવિઓએ ભજન પ્રકારના કાવ્યો આપ્યાં છે. તેનો પ્રધાન સૂર પ્રભુભક્તિ ને ઈશ્વર પ્રાપ્તિનો હોય છે. જેમાં લય અને ગેયતા વિશેષ હોય છે, જેથી લોક હૈયે રમતું અને ગવાતું રહે છે.

જીવન અંજલિ થાજો,
મારું જીવન અંજલિ થાજો !
ભૂખ્યાં કાજે ભોજન બનજો, તરસ્યાનું જળ થાજો;
દીનદુ:ખિયાનાં આંસુ લો'તાં અંતર કદી ન ધરાજો.
મારું જીવન અંજલિ થાજો !
સતની કાંટાળી કેડી પર પુષ્પ બની પથરાજો;
ઝેર જગતના જીરવી જીરવી અમૃત ઉરનાં પાજો.
મારું જીવન અંજલિ થાજો !
વણથાક્યા ચરણો મારા નિત તારી સમીપે ધાજો;
હૈયાના પ્રત્યેક સ્પન્દને તારું નામ રટાજો.
મારું જીવન અંજલિ થાજો !
વમળોની વચ્ચે નૈયા મુજ હાલકલોલક થાજો;
શ્રદ્ધા કેરો દીપક મારો નવ કદીયે ઓલવાજો.
મારું જીવન અંજલિ થાજો !

('મધ્યાહ્ન' પુસ્તક)

ટિપ્પણ

અંતર- દિલ, હૃદય **સત** - સત્ય **કેડી** - રસ્તો, પથ **જીરવવું** - સહન કરવું અહીં (સહન કરી) **ઉરનાં** - હૃદયનાં, દિલનાં **ચરણ** - પગ **નિત** - હંમેશા, પ્રતિદિન, દરરોજ **સમીપ** - સમક્ષ, સામે **સ્પન્દન** - કંપ, પલકારો, થડકો, સ્ફૂરણ અહીં હૃદયનો ધબકારો **વમળ** - વહેતા પાણીમાં થતું કૂંડાળું, ભમરી **શ્રદ્ધા** - આશા, આસ્થા **દીપક** - દિવો

સ્વાધ્યાય

પ્રશ્ન 1. નીચેના પ્રશ્નોના એક-બે વાક્યમાં ઉત્તર આપો.

1. કવિ પોતાનું જીવન કેવું બને તેવી પ્રાર્થના કરે છે ?
2. ભૂખ્યાં - તરસ્યાં લોકો માટે કવિ શું બનવા માગે છે ?
3. કવિ પોતાનાં ચરણો કોની તરફ દોડતા રહે તેવું ઇચ્છે છે ?
4. હૈયાનાં પ્રત્યેક સ્પંદને કવિ કોનું નામ રટવા માંગે છે ?
5. કવિ શાનો દીપક ન ઓલવાય તેવું ઝંખે છે ?

પ્રશ્ન 2. નીચેના પ્રશ્નોના ટૂંકમાં ઉત્તર આપો.

1. દીનદુખિયા લોકો માટે કવિ શું પ્રાર્થના કરે છે ?
2. સત્યના મારગે ચાલનારા લોકો માટે કવિ શું ઇચ્છે છે ?

પ્રશ્ન 3. વર્ણન કરો.

1. ‘જીવન અંજલિ થાજો !’માં વ્યક્ત થતી કવિની ઉદાત્ત ભાવનાનું વર્ણન કરો.

પ્રશ્ન 4. કાવ્યપંક્તિઓનો ભાવાર્થ લખો.

1. વમળોની વચ્ચે નૈયા મુજ હાલકલોલક થાજો;
   શ્રદ્ધા કેરો દીપક મારો નવ કદીયે ઓલવાજો !

પ્રશ્ન 5. ઉચ્ચારણની દૃષ્ટિએ સમાન લાગતા શબ્દનો અર્થ જાણી તેનો વાક્યમાં પ્રયોગ કરો.

થાજો, ધરાજો, પથરાજો, પાજો, ધાજો, રટાજો, ઓલવાજો.

પ્રશ્ન 6. સમાનાર્થી શબ્દ લખો.

અંજલિ, દીન, પુષ્પ, ઝેર, ચરણ

પ્રશ્ન 7. વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ લખો.

સત, અમૃત, શ્રદ્ધા, સમીપ, જીવન

આટલું કરો

1. પ્રાર્થના સભામાં આ કાવ્યનું સમૂહગાન કરો.
2. ‘મારી પ્રભુને પ્રાર્થના...’ વિષય પર વકતૃત્વ સ્પર્ધાનું આયોજન કરો.
3. વર્ગખંડમાં રહેલા વિવિધ ધર્મના વિદ્યાર્થીઓ પાસેથી તેમના ધર્મની પ્રાર્થનાનું ગાન સાંભળી ભાવ સમજો.

•